

ABD'NİN TÜRKİYE ÜZERİNDEKİ PROJeksiYONU: THORNBURG RAPORU (1949-1950)

THE PROJECTION OF THE USA ON TURKEY: THE REPORT OF THORNBURG (1949)

Metin KOPAR*

Öz

1949'da Tek Parti dönemi sonunda hazırlanan rapor 1924'de Tek Parti yönetimi başında bulunan Cavit Bey'den sonra ikinci olarak özgür hazırlanmış, liberal ve benzer sonuçlara varan paralel bir araştırma niteliğindedir. Thornburg Raporu olarak anılan çalışma "Türkiye Nasıl Yükselir?" (1949) ve "Türkiye'nin Ekonomik Durumunun Tenkidi" (1950) adlı iki çalışmayı içerir. Liberaller açısından, Tek Parti yönetim Dönemi'ni iktisadi açıdan değerlendiren önemli bir rapordur. Tek Parti Yönetimi'nin iktisadi başarısızlığını bir cümlede bütün çıplaklığı ile gözler önüne sermiştir. Yazarların yeterli iktisat bilgisi donanımına ve verilere sahip bulunmaları ve Marshall yardımı öncesindeki Türk ekonomisini değerlendirmesi, Amerikalıların Türkiye'nin Ekonomi politik yapısını nasıl buldukları ve hangi yönde değiştirmek istedikleri için bir başlangıç noktası veya envanter oluşturmuştur. Bu makale de, esas itibarıyla Thornburg Raporunun değerlendirmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomi, Rapor, Sanayi, İthalat, İhracat.

Abstract

The report, which was prepared at the end of the single party era in 1949, had liberal characteristics and was similar in many ways to the report prepared by Mr. Cavid in 1924. This report, which is also named as 'Thornburg Report', covers two main subjects: How can Turkey develop (1949) and the criticism of the financial situation of Turkey (1950). As far as the Liberals are concerned, it is an important report which assesses the financial situation of the single party era. It demonstrated the financial failure of the single party era transparently. Since the reporters evaluate Turkish economy before Marshall aid with sufficient knowledge and data on finance, this report forms an inventory for the Americans with regard to how they assessed Turkish economy and what modifications could be made on it. The present paper aims to evaluate Thornburg Report.

Keywords: Economy, Report, Industry Imports, Export.

GİRİŞ

1940-1945 döneminde uygulanan savaş ekonomisinin neden olduğu gelişmeler etkisini hissettirmeye başlamış, savaşın getirmiş olduğu yıkımın en derin izlerini yaşayan bir duruma gelmişti. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrasında olağan duruma dönmek, savaş içinde büyüyen ordusunun bir bölümünü terhis etmek, ekonomisini geliştirmek düşüncesinde idi. Ekonomik gücü sınırlı olan Türkiye, güvenlik sorunu yanında ekonomisi için dış yardım arama yolunu seçmişti (Yılmaz, 29 Eylül 2013). Bu konuda yardımcı olabilecek Rus, Alman ve İngiliz danışmanlar kullanmış, çok sayıda rapor hazırlanmıştı (Bakır, Ertan 2018: 23).

İkinci Dünya Savaşı tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'yi de zor bir süreç bekliyordu. Bu yeni dönemde Sovyetler Birliği'nin tehditleri karşısında sadece Amerika Birleşik Devletleri kalmıştı. Sovyetler birliği'nin tehditleri karşısında Türkiye kendisini savunabilme noktasında bir takım arayışlar içerisine girdi. Türkiye'nin içerisinde bulunduğu coğrafi konum, yer altı ve yer üstü zenginlikleri birçok ülke açısından önem taşıyordu¹. Bu durumun farkında olan Türkiye güvenliğini sağlamak istiyordu. Ülkenin güvenliği noktasında arayışlar devam ederken aynı zamanda Savaş sonrası, ülkenin ekonomik anlamda güçlendirilmesi için yeni müttefikler bulmak zorundaydı. Sovyetler Birliği karşısında tek küresel güç olan ABD ile çok sıkı ilişkiler kurmaya yöneldi. ABD Soğuk Savaş döneminde ekonomik bakımdan geri kalmış olan ülkeleri kalkındırmak amacıyla programlar hazırlamıştı. Bu programlar çerçevesinde yardım yapacağı ülkeler ile ilgili olarak araştırmalar yapmak, içinde buldukları durumu ve ihtiyaçlarını öğrenmek amacıyla araştırma servisleri kurdu (Thornburg, 1949, 9).

1947 Türkiye'de hazırlanan İktisadi Kalkınma Planı hazırlanırken ülkenin ekonomik potansiyeli ve ABD'den gelecek mali yardımlar nispetinde yapıldı. Öncelikle hazırlanan planların ABD tarafından desteklenmesi için Hükümet, Liberal kesimler tarafından oluşan bir kurula 1947 Türkiye'nin İktisadi

* Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, m.kopar@hotmail.com

¹ "Yurdumuzun, coğrafi konumu ve manzarası, tabiatın verimli güzelliği tarihi arkeolojik eserler bakımından zenginliği, şifalı suları, âdet ve gelenekleri, folkloru ile görülmeye değer bir ülke olduğunda şüphe yoktur. Muhtelif vesilelerle yurdumuza gelen yabancı uzmanların beyanları, raporları bunun acık bir delilidir diyen ünlü ekonomist Thornburg'a hak vermemek elde değildir". bkz., Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem, 1, C. 18, 9.2.1964, s.941.

Kalkınma Planı hazırlandı. Türkiye Avrupa Kalkınma Programı'na, 1946 Sanayi Planı'ndaki devlet sanayi projelerini içeren bir "Kalkınma Planı" hazırlandı ve 615 milyon dolarlık yardım talep edildi. ABD Türkiye'nin bu yardım talebine olumlu yanıt vererek Marshall Planı çerçevesinde yardımın miktarı ve yardımların nasıl kullanılması ile ilgili olarak birçok uzmanını Türkiye'ye gönderdi. Türk Hükümeti, görevlendirdiği yetkililer tarafından resmi bilgilere erişim kolaylığı sağlandı (BCA. 030. 1.0.0 / 268. 806). Konunun uzmanları ile bağlantıların sağlanması ve her türlü bilgi ve belgenin verileceği taahhüt edildi. Toplanan bilgiler dâhilinde rapor daha sonra Amerika'da yazıldı. Hazırlanan raporda kişisel gözlemler, genel izlenimler ve tarihsel gerçekler göz önünde tutuldu (Okyar, 1948, 268-269). Bu konuda önemli çalışmalarından birisi Thornburg başkanlığında ki heyetin Türkiye'de ki çalışmaları sonucu hazırlanmış olduğu rapordur (BCA, 030.1.0.0/ 127.823.6). Bu rapor, American Standart Oil Şirketi'nden Graham Spry ve George Soule ile birlikte, iki ay kadar incelemelerde bulunduktan sonra "Türkiye'nin bugünkü ekonomik durumunun tenkidi" adı ile bir rapor neşreden M. W.Thornburg'a aitti. (Kara, 2006, 153-154).

THORNBURG'UN TÜRKİYE'YE GELİŞİ VE TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELERİ

Yirminci Yüzyıl Vakfı'nın² Türkiye iktisadiyatını araştırmakla görevlendirdiği Thornburg, Bahreyn'deki petrol arama çalışmaları sırasında hükümetin davetlisi olarak Türkiye'ye gelmiştir. Thornburg, resmi makamlar ile temasa geçmiş, iktisatçılar ile görüşmüş, istihlal bölgelerini gezmiş, sınai tesislerin faaliyet durumlarını incelemiş, piyasa hakkında malumat toplamış mevzuatın umumi hükümlerine dair notlar çıkarmış, vergi sistemini tetkik ederek, mükellefler ile maliye teşkilatı arasındaki münasebetler üzerinde durmuştur³. Thornburg, Ankara'ya gelişinde kendisine ve heyetine büyük ilgi gösterilmiş ve basında "*Büyük Türk Dostu*" şeklinde manşetler atılarak duygusal ve önyargılı bir yaklaşım içinde, görüşleri övgüyle karşılanmıştır (Güven, 1991, 25-26).

Thornburg, ilk iş olarak Türkiye'nin mali, iktisadi, kültürel, zirai ve endüstriyel bilumum sahalarında tetkikler yapmak ve Türkiye'nin hali hazır vaziyetini öğrenmek istemiştir. Türkiye'nin karşılaştığı güçlükleri bulmak, iyi giden tarafları değil daha çok güçlük çekilen kısımları öğrenmeye çalışmıştır. Türkiye'nin mevcut zorluklarını gidermek için ABD tarafından yapılacak ne tür yardımlar olabileceği ve bunların araştırılıp, nasıl karşılanabileceği yollarını aramaya çalışmıştır. (Esen, 23.04.1947: 3) Türkiye'nin zirai, iktisadi ve ticari durumu yerinde tespit etmiş, Türkiye'nin iktisadi vaziyeti ile Türkiye'ye yapılacak yardımın hangi esaslara dayanması lazım geldiğini ve tavsiyelerini bir rapor haline dönüştürmüştür⁴. Bu raporlarda iki varsayım ön plana çıkmaktadır. Birincisi, Türk hükümetiyle bizzat halkın verimli bir Amerikan yardımını arzulamakta ve bu sebeple ellerinden geldiği kadar memleketin iç şartlarını bu yardıma müsait bir hale getirecekleri hususu olup, ikincisi de Amerikan yardımı ile daha ileriye götürecek olan Türkiye'nin milli gayelerinin bizim kendi menfaat ve inançlarımızla uzlaşılır mahiyette olmasıdır. Raporun amacı, Amerikan görüşlerini göz önünde bulundurmak şartı ile Birleşik Amerika'nın Türk ekonomisinin yardımında bulunup, bulunmayacağını (Avcıoğlu, 1969, 270) ve bunun nasıl tatbik edebileceği konusunda vereceği kararlarda ön verileri sağlamak şeklinde belirtilmiştir (Vanderlippe, 2005, 178). Amerikalı iktisatçı, Türkiye'nin gelişmesi için dış yardıma muhtaç olduğunu vurgulamakta ve Amerika'nın "kendi vasıtalarıyla sadece Türk devletinin değil, fakat Türk halkının da hayat seviye ve refahın kuvvetlendirilmesinde verimli yardım sağlayacak fikir ve yöntemlere sahip olacağını" ileri sürmüştür (Güven, 1991, 44-45).

Amerikalı iktisatçının Raporu sert eleştirilerle doludur. Raporda Türkiye'ye ilişkin tarihsel süreç ele alınmış, ayrıntılı çözümlenmeler ve öneriler yapılmıştır (Soylu, 2017, 427). Davet edilen heyet adına açıklama yapan uzman Max Weston Thornburg, hazırladıkları raporda, dönemin Türkiye ekonomisini veciz bir şekilde anlatabilmek için "*ne harpten bitap düşmüş bir haldedir nede ne de posası çıkmış bir haldedir*" notunu düşmüştür. Ardından Türkiye'de kişisel güç ve özel teşebbüs faktörünün hemen hemen hiç göz önüne alınmadığını, yetişmiş insan sayısının yetersiz olduğunu, ekonomide devletin kontrolünün devam ettiğini,

² "Tamamen ilmi ve teknik mahiyette araştırma yapan Yirminci Yüzyıl Vakfı 1919'da kurulmuştur. Müessese muhtelif memleketlerde ekonomik ve sosyal konularda ilgili araştırmalarda bulunarak neticelerini bir rapor halinde Amerikan umumi efkârına arz etmektedir. O dönemde yaklaşık 50'ye yakın eser yayınlamışlardır. Ticaretin gelişimi, vergi meseleleri, Amerikan refahının finansmanı, Amerika'nın gayeleri, yarının ticari durumu, paranın nereden bulunacağı adlı kitapları vardır ki yalnız Amerika'da değil, bütün dünyada büyük ilgi uyandırmıştır". bkz., Mekki Said Esen, "Amerikalıların Yurdumuzdaki Tetkikleri", *Cumhuriyet Gazetesi*, 23.04.1947

³ "Thornburg'un İktisadi Vaziyete Dair Demeci", *Cumhuriyet Gazetesi*, 01.01.1954.

⁴ "Türkiye'nin arz ettiği manzaranın en başlı vasfı dinamizmdir. Türkiye ne harpten bitap düşmüş, ne de ekonomisi tefessüh etmiş bir memlekettir. 1923'te Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra Atatürk olanca hızıyla faaliyete geçtiği zaman yaratıcı ve müspet kudretleri serbest bırakılmıştı. Türkiye'nin içine balıklama olarak daldığı yeni içtimai, siyasi ve iktisadi tecrübelerle dolu yirmi altı seneden sonra tempo hızlanmıştır. Türkiye bugün kati olarak ileriye doğru yola koyulmuştur. Mesele bu yolun hangi yol olduğudur". bkz., Max Weston Thornburg, *Türkiye Nasıl Yükselir*, (Çev. Semih Yazıcıoğlu), İstanbul 1949, s.13.

Türkiye'nin öncelikle bayındırlık alanında yatırım yapmasının uygun olacağını belirtmiştir (Semiz, 2017, 27). Türkiye Marshall Yardımından yararlanacaksa, kalkınmasında Amerikan görüşleri kabul etmesi ve Amerika'nın çizeceği, ekonomik politikasını izlemesi gerektiği raporda açıkça ifade edilmiştir. "...ABD'nin Türk ekonomisinin ıslahına yardım edip edemeyeceği, yardım edeceği takdirde bu yardımın miktarı, yardım dilecek alanlar ve bunun nasıl tatbik edileceği konusunda vereceği kararlarda bir ön çalışma yapılmıştır" denilmiştir (BCA, 030. 10 / 26.148.23).

Hazırlanan rapor, dokuz ana bölümden oluşmaktadır; I. Memleket ve Halk, II. Türk İnkılabı, III. Ziraat, IV. Taşıt ve Ulaştırma, V. Madencilik ve İstihsal, VI. Enerji Kaynakları ve Gelişme, VII. Ekonomi ve Maliye, VIII. Hulasa ve Tenkidi Kıymet Takdiri IX. Tavsiyeler. Raporun birinci bölümünde, Türkiye ve Türkiye'deki halk ile ilgili genel bilgi verilmiştir⁵.

Thornburg, Türkiye'nin tabiat ve insan kaynakları bakımından büyük ve çeşitli imkânlarla sahip olduğunu ancak Türkiye'nin dünya çapında inkişaf edemediğini ileri sürerek bunun sağlanması için başta bayındırlık ve enerji konuları, maarif, sağlık ve tarım işlerinin ele alınmasının bir zaruret olduğunu açıklayarak, sanayi sektöründe ise basit tarım, nakil vasıtaları imali, basit döküm, montaj işleri, yapı malzemesi ve gıda maddeleri ile sınırlı kalmasını istemiştir (Büktaş, 1951: 2). Türkiye'nin 1930'lı yıllarda gerçekleştirdiği kendi gücüne dayalı planlama, kalkınma ve sanayileşme atılımlarını görmemekte, bunları yok saymakta ve halka inmeyen dışarıdan ithal edilmiş ince bir modern kaplaması şeklinde eleştirilere tabi tutmaktadır. 1950 Türkiye'sini MÖ. 3000 yıllarında yaşamış olan ilkel toplumlarla karşılaştırmakta⁶ ve Türkiye'yi hariçten ithal edilen, tepeden inme ve halka yansımayan ince bir modernlik sürecini yaşayan bir ülke olarak değerlendirmektedir (Güven, 1941, 28-29). Thornburg, Batı fikirlerinin, Cumhuriyet'in başlangıç devirlerinde kabul edilmiş olan hükümet şekli ve kanunlar üzerinde büyük bir etki yarattığını, ancak izleyen yıllarda bu temel üzerine bir çatı kurulamadığını ifade etmekte ve Cumhuriyet döneminde ekonomide geline nokta ise şu şekilde değerlendirmektedir: "İstihsal miktarında şu ana kadar kaydedilen önemli ilerlemeler bir bütün olarak ele alındığı takdirde, ne Türk ekonomisini inkişaf ettirmesi, ne de halkın hayat seviyesini yükseltmesi bakımından pekiyi netice vermemiştir". Thornburg, bu ifadeleriyle; Cumhuriyet döneminde Türkiye'de gerçekleştirilen sanayi tesislerini, halkın gereksinimlerinden kopuk olan, halkın hayat seviyesini yükselmekten uzak ve Türk ekonomisinin gelişmesinde katkısı olmayan girişimler şeklinde nitelemiştir. (Güven, 1941, 47).

"Türk İnkılabı" başlığı altında Osmanlıdan Cumhuriyete geçen süreç, Cumhuriyetin kuruluşu ve inkılapların bir değerlendirmesini yapmış, Türkiye'de uygulanan Devletçilik politikaları ve planlamaya dair ağır eleştiriler getirmiştir⁷. Türk hükümetinin özel girişimi yeterince fırsat tanımadığı ve teşvik etmediği belirten Thornburg, ekonomide özel girişim kesimine ağırlık vermeyen bu sistemi şöyle eleştirmiştir. "Devletçi ve devlet kontrolüne tabi olan ve hususi sermayenin randımanlı çalışma tarzı yerine merkeziyetçi bir teşkilat kuran bir sistem zarar ve başarısızlık hususunda baştakiler tarafından zekice ileri sürülen mazeretler ne olursa olsun müdafaa edilemez." Thornburg, Türk yöneticilerinin kendisine "özel teşebbüse çok önem verdiğini ve gelişmesini arzuladığını" ifade ettiklerini ancak kendisinin "söze değil eyleme baktığını" belirterek, (Avcıoğlu, 1969, 270-271) Türkiye'nin yabancı sermayeyi ülkeye çekebilmek amacıyla bir an önce gerekli düzenlemeleri yapmasının gerektiğini belirtmiştir (Övgün, 2009, 59). Amerikalı iktisatçı, Büyük Bunalımın

⁵ "Tezatlara Dolu Bir Millet" başlığı altında Türkiye ile ilgili olarak şu ifadelerde bulunmuştur. "İstanbul gibi önemli birkaç limandan birine gelen seyyah, muhakkak ki, minare ve camilerle karşılaşacak, fakat onların aşağılarında pırıl pırıl yeni binaları ve kadim surların ağır taşlarını itip dürttüşiyen modern mimariyi de gözünden kaçırmayacaktır. Ayrıca orada fabrikalar, tren istasyonları, büyük mağazalar, barlar, restoranlar, güzellik enstitüleri, üniversiteler, kitapçı dükkânları ve tiyatrolar bulacaktır. Yine hatır ve hayale gelmez el tezgâhlarının sayısız mamullerinin satışa sunulduğu eski pazarlarda iki tarafı kapalı daracık sokaklar da gelecektir. Amerikan otomobillerinin eşeksirtinde giden köylülerin yanı başından yıldırım gibi geçtiğini göreceksin ve ayakta şalvar, gözlerinin altından aşağı peçeli bir ihtiyar kadının yanı başından geçen modern kılık ve kıyafetli genç bir Türk kızının New York'un 5. Caddesindeki yolculardan ayrılmasının imkânı olmadığını da müşahade edeceksin". bkz., Max Weston Thornburg, a.g.e., s.17.

⁶ "Ülkemizi gezen Thornburg, Zonguldak'a da gitmiş orada ocakları gezmiştir. Thornburg, kendisine gösterilen her şey karşısında büyük hayret ifade eden bir tavır takınmış ve bu tavrı müspet bir tesirin delili zanneden işletme ileri gelenleri, kendisine sormuşlardır: Nasıl beğendiniz? Amerikalı şu cevabı vermiştir. Evet, hakikaten fevkalade, Frikyalılar ve Hititler de tıpkı böyle kömür çıkarırlardı. Yalnız onların kullandıkları aletler, burada kullanılanlara nazaran daha yeni halde idi. Ben daha mebus olmadan, hatta gazeteciliğe başlamadan şu makinayı yapan firmada çalışırdım. O zamanlar imal edilen bu ekskavatörler on beş sene için garantili idi. Şimdi ne firma, ne de firmanın fabrikaları kaldı. Görüyorum ki ekskavatörleri siz 32 seneden beri kullanıyorsunuz. Bu makinaların numarasını alayım da firmanın o zamanki sahiplerinden olup, halen Amerika'da bulunan bir dostuma yazayım. Kim bilir, ne kadar iftihar edecektir". bkz., Metin Toker, "Ereğli İşletmesinde Göze Batan Tezatlara", *Cumhuriyet Gazetesi*, 29.09.1947, s.3.

⁷ "Devletçilik siyaseti altındaki Türk sanayileşmesinin metot ve neticelerine yeniden kıymet takdirinin zamanı gelmiş gibi görünmektedir. Bu yapılmadıkça Birleşik Amerika'nın Türkiye ile işbirliği yapıp yapmayacağı ve yaptığı takdirde de bunun ne şekilde olacağını tespit etmek mümkün değildir. İstihsal miktarında şu ana kadar kaydedilen önemli ilerlemeler, bir bütün olarak ele alındığı takdirde ne Türk ekonomisini inkişaf ettirmesi itibarıyla, ne de halkın hayat seviyesini yükseltmesi bakımından pekiyi netice vermemiştir". bkz., Max Weston Thornburg, a.g.e., s.48.

Liberalizmin tam bir başarısızlığını kanıtladığını, unutmuş görmekte ve Türkiye'nin 1930'lı yıllarda uyguladığı devletçilik ve beş yıllık kalkınma planlarını eleştirmekte, başarısızlıkla sonuçlandığını iddia etmektedir. Türkiye'yi ekonomide özel teşebbüse dürüst bir deneme, kendini gösterme olanağını vermemekle suçlamıştır. Uygulanan politikalardan vazgeçilmesi özel sermayenin önünü açacak daha liberal kamu politikalarının benimsenmesi tavsiye edilmiştir. Türkiye ekonomisinin önceliklerinin yeniden tespit edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Türkiye'nin 1930'lı yıllarda uygulamaya koyduğu, devlet eliyle öncü ve örnek KİT'ler yaratarak gerçekleştirilen kalkınma programına karşı çıkmıştır. (Coşkun, 22.04.1999, 7).

Merkez ve Taşra arasındaki idari yapının yeniden düzenlenmesi, görev alan kamu görevlilerinin niteliğinin yükseltilmesi ve sayısının azaltılması, hukuk alanında yeni düzenlemelerin yapılması, kanunların yeni iktisadi vaziyete uygun hale getirilmesi, vergi sisteminin yeniden dizayn edilmesi, özel ve yabancı sermayenin önündeki engellerin kaldırılması, özel teşebbüs için kolaylaştırıcı ve siyasal risklerin ortadan kaldırılması gerektiği belirtilmiştir. Amerikan sigorta şirketlerinin ve bankalarının Türkiye'de acentelik açmalarına izin verilmesi, kamyonla yük taşıma işinde Amerikan tecrübelerinden faydalanılması Türkiye açısından olumlu sonuçlar doğuracağı ifade edilmiştir. Türkiye'nin Almanya ve Sovyetler Birliği ile ilişkiler azaltılırken, ABD ile ilişkilerin artırılması talep edilmiştir. Kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesi, Türkiye'nin kalkınma arayışlarında Amerikalı uzmanların görüşlerinden ve iş tecrübelerinden faydalanılması gibi birçok öneri ve tavsiyelerde bulunulmuştur.

Thornburg, kurulan fabrikaların planlanmasının dengeli olmadığını ve memleketin ihtiyaçlarına uymadığını iddia etmiş, bunun kıt kaynakların feci şekilde ziyan edilmesi anlamına geldiğini ileri sürmüştür. Sümerbank ve Etibank tarafından kurulan fabrikalar, Uçak, dizel motorların üretiminin tavsiye edilmez girişimler olduğunu belirtmişlerdir. Amerikalı uzman öküzarabasından kurtulamamış Türkiye'nin uçak yapmayı planlamasını tümüyle anlamsız bulmuştur. Ağır sanayi yatırımlarına gerek olmadığını belirterek, öncelikle geliştirmesini istedikleri yatırımların Kimya, selüloz ve kâğıt endüstrisinin olması gerektiği ifade edilmiştir. Türkiye'nin yatırımları gerçekleştirmesi için yeterli miktarda uzman bulunmadığını, bunun da bozuk yönetimin ekonomideki verimsizliğin hazırlayıcısı olduğu dile getirilmiştir. Hazırlanan raporda bu durumun düzeltilmesi için, ekonomiden anlayan uzman yöneticilerin sağlanması, liyakat ve işin niteliğine göre ücret verilmesinin uygun olacağı belirtilmektedir. Halkın birinci derecede ihtiyacı olan yol, su ve elektrik gibi ihtiyaçlarının karşılanması gerektiği ifade edilirken, hafif sanayi yatırımlarına yatırım yapılmasının uygun olacağı belirtilmektedir (Kara, 2006, 154).

Amerikalı iktisatçı, Türkiye'nin iktisadi manzarası planlı bir ekonomi gibi değil kötü bir biçimde yönetilen ve sermayenin büyük bir kısmı kendi devleti tarafından sağlanan bir kapitalist bir ekonomi olarak görmemiştir. Sovyet Rusya nüfusunun sonucu, ana ve babanın en iyi taraflarını kendinde toplamaktan uzak ne olduğu belirsiz bir ekonomi olmuştur. Devletçi planları sadece bir çuval inciri berbat etmekle değil, fakat aynı zamanda, özel teşebbüsün gelişimini engellemekle suçlamıştır. Thornburg, "özel teşebbüs başarısızlığa uğramış değildir. Tam tersine, özel teşebbüsün gücü kasten kırılmıştır" demektedir. Devletçilik denemesinin en ciddi sakıncası olarak Türkiye'de tarımın hemen hemen bütünüyle ihmal edildiğini belirtmiştir (Yavuz, 14.11.1969). Plansızlık ve programsızlıktan şikâyet eden Thornburg, uygulanan iktisat politikasının ciddi bir devletçilik esasına bile dayanmadığını ifade etmiştir (Nadi, 17.08.1947). Türkiye'deki ekonomik incelemeler sonunda, kişisel güç ve özel teşebbüs faktörünün göz önüne alınmadığını, Amerikan yardımı için devletçiliğin terk edilmesini ve serbest girişimin teşvik edilmesi öngörülmüştür. Raporun içeriğine bakıldığında, Türkiye'yi idare edenler hakkında küçümseyici ifadeler yer verilmiş, görev alan idarecilerin görevlerini iyi şekilde yapmadıkları dile getirilmiştir. Türkiye'deki uygulanan demiryolu politikasını sonlandırılması gerektiği, bunun karşılığında ABD otomotiv sanayisinin Türkiye'ye girişinin sağlanması ve Türkiye'de üretilen hammaddenin ihracatının kolaylaştırmak noktasında gerekli adımların atılmasının gerekli olduğu vurgulanmıştır. (Payaslı, 2011, 133). Dünyadaki en ucuz ve güvenli taşımacılık sisteminin demiryolu olmasına rağmen, Türkiye'de karayolu taşımacılığının diğer yollardan daha fazla ihtiyaç olduğu gösterilmiştir. Bu ulaşım sistemi hiç kuşkusuz Amerikan kapitalizmine çok yönlü çıkarlar sağlayacak olan, karayollarında kamyonla taşımacılık denilmiştir (Güven, 1991, 46).

Ülkedeki geri kalmışlığın⁸ nedenleri üzerinde durulmuş, bunun nedeni olarak yanlış kullanılan yirminci yüzyıl endüstri üretim tekniklerinin yanlış kullanıldığı gösterilmiştir⁹. Ülkemizdeki halkın

⁸ "Temel köylü grupları insana Amerika'da ustabaşının gelip de kendisine ne yapılacağını söylemesini bekleyen işçi kalabalıklarını hatırlatıyor. Onlara kendi kendilerine yapılacak bir şey bulmalarını söylemek faydasızdır. Daha iyi bir hayat hususundaki zayıf ümitte, zayıf bir gayretin semereleri arasında adeta bir muvazene kurulmuştur. Yeni bir ümit canlanışı yeni bir gayreti teşvik ve tahrik edecektir. Fakat aranan hedef erişilmesi mümkün bir hedef olmalıdır. Yoksa Detroitte yapılabilen bir şeyin Kars'ta da yapılabileceği iddiasıyla övünmek iyi değildir". bkz.,Max Weston Thornburg, a.g.e., s.54-55.

yaşamını özellikle kırsal kesimin ilk çağlarda yaşayan halka benzeterek, mevcut kalkınma ve sanayileşme çabalarının tabana yansımadağı kısır bir döngü içerisinde kaldığı belirtilmiştir. Liyakat ilkesinden uzak durma, verimsizlik, uzman eksikliği, düşük ücretler ve bürokratik yapı gibi birtakım sorunlar ortaya konulmuştur. Bu bozuklukları gidermek için yönetimdeki bozuklukların giderilmesi, gereken uzman kadrosu yetiştirilmesi ve ücret sistemi yeniden düzenlenmelidir. Bununla birlikte mevcut olan bürokratik yapı eleştirilmiştir.

Türkiye’de uygulanan beş yıllık kalkınma planlarını eleştirileri arasında sıralayan Thornburg,¹⁰ Karabük’te kurulan demir çelik fabrikasının önemli olduğunu belirtmesine rağmen kurulduğu yerin yanlış olduğunu dile getirmiştir¹¹. Özellikle üretilecek hammadde, enerji kaynakları ve sahile uzak olması eleştirilen yönleri olmuştur. Bundan dolayı mevcut fabrikanın kapatılması tavsiyeleri arasında yer almıştır. Ayrıca, uçak, makine, motor projelerini iptal edilmesi gerektiği belirtilmiştir (Yılmaz, 29 Eylül 2013). Ağır sanayi yatırımlarının Türkiye için gereksiz olduğunu belirtirken, yapılan bu yatırımların yeterli olmadığını, batıda kurulan kurumlara şeklen benzediğini, gösterişli ve gerçekle bir ilgisinin olmadığını belirtmiştir. Türkiye gibi yeni kurulan devletlerin ağır sanayi yatırımlarından uzak durması ve daha çok eğitim, sağlık, altyapı gibi çalışmalara ağırlık verilmesi önerilmiştir. (Bocutoğlu, Dinçaslan, 2014, 170). Hızlı ve planlı sanayileşme anlayışı terk edilmesi gerektiğini, Türkiye’nin hızlı sanayileşme hususunda ki sabırsızlığını eleştirmekte ve Türk Sanayisinin Batı’daki gibi küçük ölçeklerle başlayarak yavaş yavaş uzun vadeli gelişimin faydalı olacağı üzerinde durulmuştur. Hızlı ve dengeli kalkınma ve ekonomik bağımsızlık gibi temel değerleri savunan, kurtuluş savaşının önderlerini ve izledikleri ekonomi politikalarını pervasızca eleştirmiş ve onları özel teşebbüse dayalı kalkınma modeli önünde ki en büyük engel olarak göstermiştir. Yabancı sermayenin ülkeye girişi serbest bırakılmasının zaruretinden bahsetmiş, enerji üretimine harcanacak yeterli sayıda tesis olmadığından dolayı gereksiz bir yatırım olduğunu, Elektrik Etüt İdaresi Kurulu’nun sanayinin gelecekteki elektrik gereksinimlerini karşılamak üzere yapılan projeye şiddetle karşı çıkmıştır. Amerikalı uzman, yerli üretime göre, yabancı malların daha ucuz olduğunu ve dış alıma yoluna gidilmesinin, halkın daha çok yararına olacağını ileri sürmüştür¹².

Thornburg Raporu, öncelikle Türkiye sanayisini ele alırken, büyük sanayi işletmelerin gereksiz ve sermaye israfi olarak görmüştür. Thornburg’a göre henüz pulluk bile üretemeyen bir ülkenin demir-çelik, enerji, kimya gibi ağır sanayi tesislerini kurması zaman kaybindan ve israftan başka bir şey değildir. Bu nedenle sanayileşmenin acil olarak devletçilik elinden kurtarılması ve halkın ihtiyaçlarına yönelik basit tarım aletleri üreten bir düzeyden başlayarak yavaş yavaş gelişmesi gerektiğini vurgulamıştır (Yıldız, 2017, 312-313). Thornburg, Cumhuriyet döneminde halkın temel ihtiyaçlarını karşılamak, ülkenin beşeri ve doğal kaynaklarını harekete geçirerek ulusal bir işlev oluşturma çabalarını, Türk halkının ekseriyetinden kopuk girişimler olarak nitelendirmektedir. Serbest girişimin engellendiği ve yaşatılmadığı için serbest piyasayı önceleyip, devletçi uygulamaları ağır bir dille eleştirmiştir. Ağır sanayi hamleleri yerine hafif sanayi, tüketim mallarına dönük sanayiye ağırlık verilmesini tavsiye etmiştir¹³.

⁹ “Mahsulün istihsalinde ve nakliyesinde, çoğu sapan, el aletleri ve araba gibi, basit alet ve edevata lüzum vardır. Bunların bir kısmı Türkiye’de imal olunabileceği gibi, diğerlerinin de montajı Türkiye’de yapılabilir. Ziraat ve tabiat mahsullerini piyasa için işleyecek sanayie, Türkiye büyük imkânlar arz etmektedir. Yarı aç bir vaziyette bulunan Orta Şarkın merkezinde kurulacak meyve, sebze, et ve balık konserve kurutma fabrikaları bütün dünya ile kolayca rekabet edebilir. Türkiye’de bunlardan başka inşaat malzemesi ve diğer birçok istihlak maddelerini sağlayacak başkaca küçük sanayie ihtiyaç vardır”. Güven, Sami (1991). *1950’li Yıllarda Türk Ekonomisi Üzerine Kalkınma Reçeteleri*, İstanbul, s.68.

¹⁰ “Bu memleket, batı Avrupa veya Birleşik Amerika ölçülerine göre, geniş çapta işlenmemiş bir manzara arz etmektedir. Cumhuriyet idaresinin yirmi altı yılı birçok esaslı yenilik hareketleri ve bir de yüksek emellerle dolu bir sanayileşme teşebbüsüne şahit olmuştur. Fakat sanayi inkılabı Türk halkının büyük ekseriyetinin günlük hayatına henüz temas etmemiştir. Halkın yaşama seviyesi düzelmemişse de, bu pek belirsiz olmuştur”. bkz., Max Weston Thornburg, a.g.e., s.227.

¹¹ “Amerikalı mütehassısa göre, Türkiye bir ziraat memleketidir. Bu itibarla ilk önce zirai istihsalini geliştirmek ve kıymetlendirmek icap ederdi. Hâlbuki sulama tesisleri bulunmaması, birçok zengin toprakların randımanını düşürmektedir. Yolsuzluk, istihsal mntıkları ile piyasa arasındaki irtibatı zorlaştırmaktadır. Halk fena sıhhi şartlar altında yaşarken, basit fakat modern ziraat aletlerinden mahrum bulunurken, yollar ve nakil vasıtaları ihtiyaca kifayet etmezken; muazzam ve göz alıcı tesisler kurulmaktadır. Devlet işletmeleri, memleketin heyeti umumiyesinden tecerrüt etmiş vaziyettedir. Fabrikaların kuruluşunda, dar görüşlü kanaatler ve siyasi düşünceler hâkim rol oynamıştır. Hiçbir hususi teşebbüs, yolların ve muhit ile temas imkânlarının kıyafetsizliğine rağmen, ham madde kaynaklarından 1000 kilometre uzakta fabrika kurmaya cesaret edemez. Türkiye’de ise, milletin parasıyla bu iş yapılmıştır. Karabük tesisleri, hatalı gödişin canlı bir abidesidir”. bkz., Ferudun Ergin, “Thornburg’un Müşahedeleri ve Nasihatleri Karşısında”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 16.10.1947, s.2.

¹² “İthal mallar yerine yerli malları ikame etmekten pek fazla istifade sağlayamazlar. Daha verimli usuller kullanarak, daha ucuza mal etmek ve ucuza satmak suretiyle mensucat mallarının istihlaki artırılmadıkça ithal malı kullanmak halk için daha faydalı olacaktır. Bu takdirde ise, mensucat sanayiine yatırılması düşünülen sermayenin hariçten temini mümkün olmayan dâhili ihtiyaçlara sarf olunması daha uygun olur.” Sami Güven, a.g.e., s.62.

¹³ “Thornburg, Kütahya’da kurulması düşünülen 60.000 tonluk sun’i gübre fabrikası için şöyle demektedir. “Sümerbank Amonyum Sülfat istihsalini senede 60.000 tona çıkaracak yeni bir fabrika tesis etmek tasavvurundadır. Böyle bir fabrikanın 37 milyon liraya mal

Türkiye’de kömür üretiminin yerli sanayi için değil, batı sanayisi için üretilip ihraç edilmesi gerektiği vurgulanırken, ağır makine sanayisinin gereksiz olduğu ve ertelenmesi gerektiği önerilmiştir. Makine ve teçhizatın Amerika’dan daha ucuza mal edilerek ithal edilmesi, yabancı sermayenin gelmesi için teşvik edici bir takım kanunlar çıkarılması, bu bağlamda Türkiye’yi Amerikan sermayesinin kalkındırabileceği anlatılmaktadır. Lokomotif ve traktör üretimi için istenilen krediye Thornburg şiddetle karşı çıkmaktadır. Bunun yerine daha ucuz olarak ithalâta gidilmesi önerilmektedir. Sanayileşme çabasına¹⁴ kendi gerekçeleriyle şiddetle karşı çıkan Thornburg, karayolları yatırımları, tarımsal büyüme özel girişime dayalı ihracat temelli madencilik ve tüketim mallarına yönelik yatırımları öngörmektedir. Bu konuda Amerika’nın hem iş tecrübesine ve hem de yardımlarına (sermaye yatırımı, dış borç/kredi, dış yardım) sığınılması tavsiye edilmektedir (Avşaroğlu, 2008, 7-8).

Uzman raporunda, Türkiye’de Amerikan bankalarının bulunmamasını şiddetle eleştirmiş ve bu konuda şu değerlendirmeyi yapmıştır. “Bugün Türkiye’de Amerikan bankalarının veya şubelerinin mevcut olmayışı, iki ülke arasındaki normal ticari münasebetlere ayrı bir engel teşkil etmekte ve Türklerin Amerikan mallarından veya hizmetlerinden faydalanmasını isteyen bir kimse için ciddi mesele ortaya çıkarmaktadır.” diyerek Amerikan bankalarının kurulması ve faaliyetlerinin Türkiye’nin yararına olacağını belirtmiştir. Ayrıca, Türk-Amerikan ilişkilerinin geliştirilmesinde maliye ve ticaret alanlarında Amerikan uzmanlarının istihdamının önemine değinmiştir. Türkiye’ye bir ekonomi politikası çizerken, haddinden yüksek gayeleri hedef edinmiş projelerden vazgeçilerek, ufak çapta faaliyete geçmenin önemli olduğunun altını çizmiştir. İthal ikameci politikaların kaldırılması ve sermaye yeterli seviyeye ulaşamayan basit tesislerde heba edilmek yerine ülkede üretilmeyen malların ithaline geçmenin önemini vurgulamıştır (Sertel, Sanyürek 2016, 755-756).

Amerikan sermayesine çıkış yolu bulmak amacıyla girişilen tetkiklerin neticesi, Türkiye için bir kalkınma programı şeklinde efkâr-ı umumiye’ye arz edilmiştir. Ülkemizde yabancı sermayenin çalışma imkânlarına set çeken amillerin aynı zamanda iktisadi kalkınma gayretlerine de engel olması Thornburg’un araştırmaları beklenmedik bir yön vermiştir. Kendisinden önce aynı konuda rapor hazırlayan uzmanlar Türkiye’nin yabancı sermayeleri çalışma imkânından mahrum bıraktığını söyleyerek işin içinden sıyrılmışlardır. Yirminci Asır Vakfının uzmanı ise, çözemediği kördüğümü ortasında kesmek yoluna gitmiştir. Amerikan sermayesine çıkış yolu bulmak meselesini ikinci plana bırakarak, ülkemizi kalkındırmak için bugünkü iktisadi şartları değiştirmek lazım geldiğini ileri sürmüştür. M.W. Thornburg Fortuna Mecmuası’na yazdığı makaleye, bu zihniyeti tebarüz ettiren bir başlık koymuştur: “Türkiye Nasıl Yükselir?”.

Thornburg ülkesine döndükten sonra yazmış olduğu rapor ile ilgili olarak Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a yazmış olduğu mektubunda şu ifadelerde bulunmuştur. “Bu vazifeyi kabul ettiğim zaman takip ettiğim yegâne gaye, Türkiye’de gördüğüm vaziyeti bana verilen talimat esasları dairenizde tespit etmektir. Arkadaşlarım ile birlikte teşkilatımızı ihmal edip, elde ettiğimiz neticeleri herhangi bir yanlışlığa mahal vermemek üzere, bir kere de salahiyetkar Vekiller gözden geçirdikten sonra raporumu Fondasyona tevdi etmişim. Onlar da bunu bilahare neşrettiler. Tenkitlerimizin Türkiye’de lüzumundan fazla sert bulunmuş olduğunu daha o zaman biliyordum. Bilhassa, memleketin muhtelif iktisadi sahalarındaki istihsal kabiliyetlerini genişletmek ve harekete getirmek imkânlarını arayan vatandaşlarımızın şahsi kudretlerini nazarı itibara almadan devlet kontrolünü azami dereceye çıkarmak isteyen bazı temayüller hakkındaki bu tenkitlerim yerinde idi. Bu tarihten itibaren memleketinize kısa ziyaretler yaptım. Yakın tarihimizin bir dönüm noktası olduğunu zannettiğim 1950 seçim neticelerinden memnun kaldığımı dostlarım pekâlâ bilirler. Amerika’da 75 milyon okuyucusu olan Reader Digest mecmuasının başyazarı, bu benden orta doğu meselelerini hakkında bir seri makale yazmamı istedi. Kendisine cevaben bu makalelerden birisini muhakkak Türkiye’ye tahsis edilmesi lazım geldiğini söyledim. Bu suretle hem kendi efkârı umumiyemizin tenvirine hizmet edecek hem de yukarıda bahis mevzuu olan raporda bana verilen talimat haricine çıkmamak yüzünden izhar edemediğim Türk millet

olacağı ve bu paranın 6 milyon liranın döviz olarak kullanılacağı ileri sürülmektedir. İzah olduğuna göre eğer bu 60.000 ton nitrat hariçten alınacak olursa senede 2 milyon dolarlık bir paranın harice gitmesi demek olacaktır ki, böyle bir fabrika sayesinde memleket üç sene içinde nitrat için harice para ödemeyecektir. Hâlbuki Türkiye hariçten hiçbir vakit 60.000 ton nitrat almayacaktır. Türk tarımında sun’i gübre halen mübrem ihtiyaç arz etmemektedir”. Sayın uzman 15 yıl önce böyle söylediği halde 1965 yılında Türk çiftçisinin amonyum sülfat ihtiyacı 310 bin tona yükselmiş ve bunun 160 bin tonu kurulmasını tavsiye etmediği fabrika tarafından sağlanarak üst tarafı ithal yoluyla, yurt dışından getirilmiştir”. bkz., Hilmi Özgen, “Kalkınma ve Yabancı Sermaye”, Cumhuriyet Gazetesi, 15.02.1966.

¹⁴ “Sanayi inkılabı batı dünyasında da bu gibi başlangıçlarla başlamış, fakat Türkiye bu inkılaba kendisi uydurmaya teşebbüs ettiği tarihe kadar geçen bir buçuk asır içinde inkişaf etmiştir. Türkiye bu harekete giriştiği zaman aradaki bütün geçici safhaları atlayıp geçmiş, neticede hakiki bir sanayi inkılabı yapamamıştır. İnsan İstanbul ve diğer şehirlerin semalarına bakınca camilerle cumbaların arasındaki boşluklar arasında tüten modern fabrikaların ince bacalarıyla, yani “Atatürk Minareleri” ile karşılaşır. Fakat bu fabrikalar Türk halkının ekseriyetini teşkil eden köylü, esnaf ve sanatkârlara bir şey ifade etmez. Bacaları, buram buram tüten “Atatürk Minareleri” Süleymaniye camisi karşısında ne kadar yabancı duruyorsa, Türk halkının esaslı ihtiyaçları karşısında da batı endüstrisinin son model, parlak, süslü ve muhafazalı malları da, o kadar yabancı kalmaktadır.” bkz., Thornburg, Max Weston, a.g.e., s.102.

hakkındaki hürmetkâr duygularımı ifadeye fırsat bulacaktım. Bu sözlerimden, raporumda yazmış olduğum şeyleri şimdi geri almak istediğim anlaşılmasın. Yanlışlıklar müstesna hiçbir şey değiştirmek istemiyorum. 1950 senesinden beri memleketinizde gördüklerim, yurdunuzun muhtaç olduğu bir Hükümet programının mevkii tatbika konulmuş olduğuna artık beni ikna etti. Bunun içindir ki, Türkiye'nin her şeyden evvel kendi gayreti ile hakiki bir demokrasiye yükseldiğini ve bu suretle devrimizde en mühim bir numune teşkil eden bir devlet olduğunu Amerikan Milletine anlatmayı bir vazife telakki ediyorum". (BCA, 030.1.0.0/40.238.14). Thornburg'un ifadelerine baktığımızda Türkiye'de ki gelişmelerden Amerika'nın memnun olduğu görülmektedir¹⁵.

SONUÇ

Raporda ifade edilen görüşler, Amerikan yardımının, adeta "Demokles'in kılıcı" gibi Türkiye'nin üzerinde salınım gösterdiğini ve önkoşulunun Amerika'nın ekonomik sistem telkinlerinin ve çıkarlarının onanmasında temellendiğini açıkça sergilemektedir. Amerikalı uzman, raporunda Türkiye'yi kalkındırarak, Türk halkını çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırarak, Türkiye'yi hammadde üreten yoksul bir ülke olmaktan kurtararak, her projeye, atılma ve girişime karşı çıkmıştır. Türkiye'ye gelecek Amerikan yardımının yalnız Amerikan sermayesini değil, Amerikan anane ve ideallerinin de taşıyacağına altını çizmiştir. Bu raporda Türkiye'nin ekonomik sistemini Amerika'nınkiyle karşılaştırmakta ve Türkiye'ye ekonomik sistem telkinlerinde bulunarak, bu konudaki Türk tutumunun, ABD'nin Türkiye'ye önerebileceği iş birliğinin şeklini belirlemede etken olacağını vurgulamıştır. Türkiye'ye önerdiği kalkınma ve sanayileşme modeli, gıda maddelerini üretmeyi ve işlevi içeren tüketim malları sanayiinde temellenmekte ve Amerikalı uzman, Türkiye'nin ara mallarına yönelen büyük sanayi tesislerine şiddetle karşı çıktığı görülmüştür. Amerikan tavsiye ve denetimi ile benzer kurumları benimseyerek, Türk ekonomisinin kendisini hızlı bir şekilde Batı'ya yönlendireceği düşünülmektedir.

Rapor, Türkiye'nin ekonomik politikasını, Amerikan görüşleri doğrultusunda çizmek hedeflenmiştir. Türkiye'ye bir tarım ülkesi olmasını, sanayileşmeyi terk edip sanayi ürünlerini Batıdan alması önerilmiştir. Hazırlanan rapor, Amerikan dış yardımının verilip verilmemesinde belirleyici rol oynamıştır. Türkiye'de iktidar değişikliği ile telkin edilen Liberal ekonomiye yönelişin de sır taşlarını oluşturmuştur. Thornburg, iktisadi bünyemizdeki iltihap noktalarını meydana çıkarmakla, kalkınma davamızı ne şekilde halletmek lazım geldiğini göstermiş olduğu kanaatini taşımıştır. Raporu devletçi ekonomik politikalar ağır bir dille eleştirilmiştir. Hazırlanan bu rapor, Türkiye'nin ekonomik politikasının Amerikan görüşleri doğrultusunda hazırlanması ve programlanması hedeflenmiştir. Türkiye'nin 1950'li yıllardan başlayarak Amerikan görüşlerinin etkisiyle, kalkınmasında sanayileşmekten vaz geçmesi ve emperyalist merkezlere Pazar vazifesi görececek bir ekonomi politikasına geri dönüş yapmış olması planlanmıştır.

KAYNAKÇA

a) Arşiv Belgeleri

BCA, 030. 1.0.0 / 127.823.6

BCA, 030. 1.0.0 / 40.238.14

BCA, 030. 1.0.0 / 26.148.23

BCA. 030. 1.0.0 / 268.806

b) Cumhuriyet Gazetesi Makaleleri

Thornburg'un İktisadi Vaziyete Dair Demeci. *Cumhuriyet Gazetesi*, 01.01.1954.

Thornburg, Türkiye'de Gördüklerim Beni Hayrete Düşürdü, diyor. *Cumhuriyet Gazetesi*, 17.01.1954, s.6.

Büktaş, Bülent (05.09.1951). Türkiye'nin Sınai Kalkınması. *Cumhuriyet Gazetesi*, s.2.

Coşkun. Alev (22.04.1999). Türk Ekonomisi Üzerine Ekonomi Reçeteleri. *Cumhuriyet Gazetesi*, s.7.

Ergin, Ferudun (16.10.1947). Thornburg'un Müşahedeleri ve Nasihatleri Karşısında. *Cumhuriyet Gazetesi*, s.2.

¹⁵ Türkiye'nin son altı yıldaki iktisadi ve sosyal hamlelerini tetkik etmek üzere iki hafta önce ülkemize gelen Amerikalı iktisatçı Thornburg, ülkemizdeki gezlerini yapmış, Türk ve Amerikalı işadamları tarafından kurulmuş olan Pervane kulübünde bir konuşma yaparak Türkiye ile ilgili intibalarını şöyle ifade etmiştir: "On gündenden beri Türkiye'de bulunuyorum. Gördüğüm birçok şeyler beni hayrete düşürdü. Bütün bu gördüklerimi Amerika'da anlatırken Amerikalıları ikna etmekte güçlük çekeceğim. Türkiye'nin vaziyetini diğer Orta-Şark memleketleri ve komşularıyla mukayese ederken üç nokta üzerinde duracağım. Bunlardan birincisi; Türkiye'nin bugün Orta-Şarkı öğretmek isteyen Garplılar için bir örnek teşkil etmesidir. Şöyle ki, Orta-Şark memleketlerinde mevcut şartların hepsi son 30 yıl zarfında Türkiye'de görülmüştür. Türkiye Atatürk'ün rehberliğinde, onu takiben arkadaşının ve çok partili rejim ile birçok inkılaplar geçirmiştir. Orta-Şarkta yapılmakta olan her şey bu son 30 sene zarfında Türkiye'de başarılmış olan inkılaplardır. Binaenaleyh Orta-Şarkta gördüğüm her mühim hareket evvelce Türkiye'de cereyan etmiştir. Orta-Şark memleketleri ile Türkiye arasındaki fark, Türkiye'nin zaman bakımından bu inkılapları daha evvel geçirmiş olmasıdır.

İkinci olarak, Türkiye aynı zamanda diğer Orta-Şark memleketleri için bir model ve iyi bir model olmuştur.

Üçüncü nokta, Orta-Şark memleketleri birliğinde yapıcı bir kuvvettir. Türkiye Orta-Şark ile Garp arasındaki boşluğu doldurmaktadır. Böylece Türkiye iktisadi ilerleyiş, sosyal terakki ve teknik bakımdan Orta-Şarka daha faydalı olmaktadır. Türkiye komşularına Garptan daha yakın olması hasebiyle bu komşuları Türkiye'nin tecrübelerinden istifade edebilirler". bkz., "Thornburg, Türkiye'de Gördüklerim Beni Hayrete Düşürdü, diyor", *Cumhuriyet Gazetesi*, 17.01.1954, s.6.

Esen, Mekki Said (23.04.1947). Amerikalıların Yurdumuzdaki Tetkikleri. *Cumhuriyet Gazetesi*, s.3.
Nadi, Nadir (17.08.1947). Tereddüdün Sonu. *Cumhuriyet Gazetesi*.
Özgen, Hilmi (15.02.1966). Kalkınma ve Yabancı Sermaye. *Cumhuriyet Gazetesi*, s.2.
Toker, Metin (29.09.1947). "Ereğli İşletmesinde Göze Batan Tezatlara". *Cumhuriyet Gazetesi*, s.3.
Yavuz, Hilmi (14.11.1969). Devletçilik Uygulaması ve Bazı Eleştiriler. *Cumhuriyet Gazetesi*, s.4.

c) Tetkik Eserler

Avcıoğlu, D. (1969). *Türkiye'nin Düzeni*, Ankara.
Avşaroğlu, N. (2008). *Marshall Planı, Amerikan Dış Kredileri ve Türkiye Madencilik Sektörüne Etkileri*, Ankara.
Bakır, C., Ertan, G. (2018). *Policy Analysis in Turkey*.
Bocutoğlu, E., Dinçaslan, M. (2014). 1925- 1950 Döneminde Türk Havacılık Endüstrisi ve İkinci Dünya Savaşı Sonrası Konjonktürün Türk Havacılık Endüstrisine Etkileri. *KTÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, s.170.
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem, 1, C. 18, 9.2.1964.
Güven, S. (1991). *1950'li Yıllarda Türk Ekonomisi Üzerine Kalkınma Reçeteleri*. İstanbul.
Kara, B. (Aralık 2006). Türkiye'de Personel Reformu Çalışmalarının Altyapısı: 1930-60 Yılları Arasında Yabancı Uzmanların Kamu Yönetimine İlişkin Hazırladıkları Raporlar. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, C.30, s.153-154.
Kaya, F. (Nisan 2016). Türkiye Cumhuriyeti'nde Yapılan İdari Reform Çalışmalarının Karşılaştırmalı Analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.48, s.173.
Okyar, O. (1948). Mr. Thornburg on the Turkish Economy. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.9, S.4, s.268-269.
Övgün, B. (2009). *Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsü Olgusu*. Ankara.
Payaslı, V. (Bahar 2011). Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Devletçilik Politikası Üzerine Bir Değerlendirme (1939-1950). *CTAD*, S.13, s.133.
Semiz, Y. (Ekim 2017). İstanbul İktisat Kongresi 22-27 Kasım 1948. *Sobider*, S.15, s.27.
Sertel, S. Sanyürek, M. Bora (2016). Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları ve Verdor Raporu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. C. 9, S.42, s.755-756.
Soylu, P. Ünlü (2015). *Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı Sonrasında İktisadi Politikaların Dönüşümü (1945-1950)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.
Soylu, P. Ünlü (2017). Türkiye'ye Gelen Ünlü Yabancı İktisatçılar ve Raporları (1929-1947). *Türkiye Cumhuriyeti'nin Ekonomik ve Sosyal Tarihi Uluslararası Sempozyumu*, C.1, Ankara, s.427.
Thornburg, M. W. (1949). *Türkiye Nasıl Yükselir*, Çev. Semih Yazıcıoğlu, İstanbul.
Vanderlippe, J. M. (2005). *The Turkish Politics Democracy*.
Yıldız, M. (2017). 1945-1960 Dönemi Hazırlanan Yabancı Raporların Türk Sanayi Politikalarına Etkileri. *Turkish Studies*, Volume 12/31, s.312-313.
Yılmaz, S. (29 Eylül 2013). ABD, Türkiye Ekonomisini Nasıl Dönüştürdü?. *Ulusal Kanal*.

EK: 1 Max Weston Thornburg'un Türkiye hakkında hazırlamak istediği bir makale için Cumhurbaşkanı ve Başbakan'dan yardım talebi (BCA, 030.01/40.218.14)

MAX WESTON THORNBURG
FOREIGN INDUSTRIAL CONSULTANT

UMH A'SABAAN ISLAND
BAHRAIN, PERSIAN GULF

21 October, 1953

His Excellency Celâl Bayar,
President of Turkey.

Your Excellency,

About five years ago the TWENTIETH CENTURY FUND OF NEW YORK asked me to serve as Research Director of a study that institution had in mind concerning the current economic situation in Turkey, from the particular point of view of determining what Americans might do, publicly or privately, to assist Turkey in advancing the forward-looking program launched by the distinguished founder of the new Turkish Republic, Kemal Attaturk.

I undertook this task with the sole intention of appraising the situation as I found it in Turkey according to the terms of my assignment. After my associates and I had completed our survey I personally reviewed our conclusions with the Ministers concerned, in an effort to avoid misunderstandings, and gave my sponsors the report which they subsequently published.

At that time I was aware that some of my criticisms were regarded, in Turkey, as unduly severe. This was particularly true in respect of certain tendencies which I believed I saw, toward a rather extreme swing of the pendulum in the direction of state controlled enterprise, with a corresponding disregard — as I saw it — of the potentialities of your countrymen as individuals, if only they were enabled to develop and to mobilize their own capabilities as producers in the various economic fields your country afforded.

Each year since then I have made short visits to your country, and it has been no secret among my friends there that I was pleased with the outcome of the elections in 1950, which seemed to me to be a turning point in your recent history.

This summer the Editor of READER'S DIGEST suggested that I write a series of articles dealing with Middle East subjects, for something like 75 million American readers. One of these articles, I told the Editor, must surely be about Turkey, thus giving me the double opportunity of serving the Turkish people the tribute which, solely because of the terms of reference under which I made my earlier report, seemed to be lacking in it.

In saying this I do not mean to retract (except where I may have been in error) anything that I said before, but I have seen enough since 1950 to convince me that the kind of governmental program that I sensed then was needed in your country has since been launched, and I therefore regard it almost as an obligation upon me to tell our American people that Turkey furnishes us with one of

030 01 40 23814 4

-2-

the great examples of our times of a country which has evolved primarily through its own efforts and out of its own resources, into a true democracy.

Particularly I want our people to know that this has not come about simply because of our aid program, but primarily because of the Turkish people's own efforts — which were merely accelerated by our aid. It is essential that our people at home understand this distinction. It is also important that other people understand it, and realize that the first requirement of any advancing nation is a responsible government dedicated to the welfare of its people. American aid may accelerate such an effort but is not a substitute for it.

What I would like to between now and the end of January is to return to Turkey for a few weeks and make sure that I have the material necessary for the kind of article that I have indicated.

I have presumed to address you in the hope that you might indicate someone in your Government who would assist me in making this article as useful as possible in our mutual national interests.

Very respectfully yours,

Max Weston Thornburg
MAX WESTON THORNBURG

030	01			40	23814
-----	----	--	--	----	-------

5